

Comunicarea educationala. Dificultati ale comunicarii educationale percepute de studentii domeniului tehnic in pregatirea psihopedagogica

„Dacă nu ai la vedere a unui copil sau a unui tânăr o tresărire emotivă și o înclinare spre a-i îndruma și a-i veghea destinul, dacă nu poți să îmbraci într-o căldură emotivă, generoasă, relațiile și dialogul cu un tânăr, nu ai de ce să te faci dascăl.”
(Mircea Malița, 1986)

I. Comunicare. Comunicarea educationala.

Fenomenul de comunicare este fundamental și definitoriu în natură, societate, știință, tehnică, religie, artă. Așa se explică faptul că studiul acestui fenomen s-a realizat din perioada Greciei antice, conturându-se treptat conceptul polisemantic de comunicare cu specificul său în toate aceste domenii. Pentru a înțelege acest proces de proliferare semantică cercetătorii americani Frank E. X. Dance și Carl E. Larson (1972) au adunat 126 de definiții: din biologie, lingvistică, sociologie, psihologie, psihosociologie, cibernetica, științele comunicării, educație. De asemenea, în sensul cel mai general, Charles E. Osgood (1990) se referă la comunicare „*când un sistem influențează un alt sistem, prin mijlocirea unor semne care pot fi transmise prin canalul care le leagă.*”

Una dintre cele mai largi și cuprinzătoare definiții ale comunicării (ca tip de comunicare) considerăm că este cea aparținând lui Paul Popescu Neveanu (1978) „*schimbul de informație, energie și substanță între două sau mai multe sisteme prin care sistemul emitor se reflectă în sistemul receptor și invers.*”

Această definiție-considerăm că satisface noțiunea de comunicare în toate domeniile de cercetare, fără a eluda specificul acestora.

Comunicarea a fost definită prin termeni diferiți care pun în evidență complexitatea acestui fenomen și funcțiile diverse cum ar fi: *acțiunea* asupra unor obiecte, *transmiterea* unor proprietăți, *proces* esențial de viață, *interacțiune* socială, *relație*, produs, funcție socială, împărtășire de semnificații, *transfer* de simboluri, vorbire, limbaj, înțelegere, reducerea *incertitudinii*, trăsături comune, memorare, stocare, influență, putere.

Majoritatea cercetătorilor consideră Irina Stanciugelu și Vasile Tran (2015) pun în evidență următoarele **particularități ale comunicării interumane**:
• *legătura* dintre oameni;
• *scopuri* și *transmiterea* anumitor semnificații;
• tripla dimensiune a comunicării:
comunicarea exteriorizată (acțiunile verbale și nonverbale observabile de către interlocutori), *metacomunicarea* (ceea ce se înțelege dincolo de cuvinte) și *intracomunicarea* (comunicarea realizată de fiecare individ în forul său interior, la nivelul sinelui);
• *spațiu psihologic, social, cultural, fizic sau temporal*;
• *caracter dinamic*,
• *caracter ireversibil*,
• *în situații de criză, procesul de comunicare are un ritm mai rapid* și o sferă mai mare de cuprindere;
• orice mesaj are un conținut *manifest și unul latent*, adeseori acesta din urmă fiind mai semnificativ.

Raportată la comunicare *comunicarea educatională* este tipul de comunicare interpersonală, directă, instrumentală, permanentă, specifică, prin care se mijlocește dobândirea cunoștințelor, formarea competențelor, dezvoltarea motivației, antrenarea personalității în mediul educațional formal, nonformal și informal, prin metode și activități educaționale.

Caracteristicile fundamentale ale comunicării educaționale se referă la următoarele aspecte (Rotaru, 2008, Maria Savu-Cristescu, Merima Petrovici 2011):

- este o comunicare direcționată/orientată (Șoitu, 2001) de anumite finalități ale procesului instructiv-educativ, fiind concomitent centrată pe elev (din punct de vedere al posibilităților, nevoilor, dorințelor acestuia);
- este o comunicare cu un public-țintă clar definit (elevi, studenți, părinți, profesori), căruia îi este adresat direct mesajul educațional, avându-se în vedere efectele acestuia (mesajului);
- este un tip de comunicare ce dispune de un limbaj propriu, cunoscut drept limbaj pedagogic;
- presupune interacțiunea activă a emițătorului cu receptorul, fundamentată pe rolul esențial al feedback-ului în procesul instructiv-educativ, pe o analiză atentă a conținutului comunicării, respectiv pe o relație de încredere între actorii comunicării;
- este o comunicare dinamică, tranzacțională;
- presupune conceptul de „intervenție educativă”, definită ca fiind „orice act uman prin intermediul căruia se realizează o anumită influență asupra unui individ, influență capabilă să determine o anumită reacție a acestuia, o anumită modificare a personalității sale. Aceste modificări pot afecta toate dimensiunile personalității: intelectuală, afectivă, atitudinală, comportamentală, acțională.” (Sălăvăstru, 1995).
- reprezintă o relație asimetrică între actori, dată de statutul diferit al profesorului față de elev, dar și de bagajul cognitiv și experiențial

În concluzie putem identifica particularitățile comunicării educaționale: 1. personajele implicate sunt: profesori, elevi, părinți, inspectorii, mediul specific fiind educațional, școala, situațiile educaționale din familie și societate în relație cu școala 2. scopurile vizate sunt educaționale, de formare, dezvoltare, învățare, corectare comportamentală 3. contextul comunicării este psihosocial, cultural 4. comunicarea exteriorizată, metacomunicarea și comunicarea intrapersonală se raportează la toate personajele implicate 5. codurile folosite sunt: limbaj pedagogic, oral, scris, vizual, auditiv, gestual, comportamental 6. criza educațională accelerează dezvoltarea 7. relația dintre parteneri este asimetrică 8. mesajul este complex, de intervenție cu caracter persuasiv, curativ (Șoitu, 2001) 9. dinamism și tranzacție între partenerii educaționali 10. centrată pe elev

Pentru a înțelege mai bine fenomenul de comunicare Laswell (1948) propune o abordare bazată pe 5 întrebări: cine comunică, ce comunică, cui comunică, în ce împrejurări comunică, cu ce efecte. Răspunsurile la aceste întrebări vor conduce în literatura de specialitate la identificarea componentelor structurale ale procesului de comunicare; expeditorul, mesajul, receptorul, contextul, produsul comunicării. Laswell elaborează și un model al comunicării care este considerat liniar, unidirecțional, specific comunicării în masă, neluând în calcul și feedback-ul comunicării. Alți cercetători Shannon și Weaver (1949), Gerbner (1956), Newcomb (1953), Wesley și MacLean (1957), Jakobson (1960) pun tot mai mult în evidență reacția inversă între receptor și expeditor și contextul comunicării, până la elaborarea modelelor circulare ale comunicării. Luând în considerație aspectul pe care este centrată comunicarea (context, emițător, destinatar, canal, mesaj, cod) și încercând o sinteză a mai multor puncte de vedere

(Baylon, Mignot, 2000; Dinu, 1997; Festinger, 1953, Jacobson, 1960), putem diferenția între următoarele funcții:

- *funcția cognitivă* – se referă la capacitatea comunicării de a dezvălui conținuturi informaționale (gânduri, reflecții, cunoștințe);
- *funcția expresivă* – exprimă capacitatea comunicării de a pune în evidență stările afective ale emițătorului, fiind centrată pe acestea;
- *funcția conativă* – evidențiază capacitatea comunicării de a produce efecte asupra receptorului sau destinatarului; reprezintă deci o funcție persuasivă sau retorică, fiind importantă în cazul transmiterii unor comenzi sau a unor ordine;
- *funcția poetică* – este centrată pe mesaj și exprimă capacitatea comunicării de a trece dincolo de sensul cuvintelor și de a determina stări emoționale prin conținutul mesajului și prin modul în care acesta este transmisă; această funcție nu se limitează doar la artă, ci prin intermediul mesajului emițătorul transmite trăiri afective;
- *funcția referențială* – reprezintă capacitatea comunicării de a trimite la o anumită stare de lucruri, la realitatea exprimată de conținutul mesajului;
- *funcția metalingvistică* – exprimă capacitatea comunicării de a lua ca obiect propriul instrument prin care se realizează (ex.: gramatica, dicționarul);
- *funcția fatică* – pune în evidență capacitatea comunicării de a asigura „controlul” asupra bunei funcționări a canalului (ex.: în timpul lecției profesorul întreabă frecvent „Ați înțeles?”

Aceste funcții ale comunicării au specificul lor în comunicarea educațională:

1. *funcția cognitivă* se referă la capacitatea profesorului de a transmite cunoștințe, de a forma competențe, de a dezvolta motivația elevilor de a modela întreaga lor personalitate (a descrie, a explica, a problematiza, a dezbate, etc).

2. *funcția expresivă* constă în capacitatea profesorului de a –și exprima emoțiile și sentimentele sale cu privire la cunoștințele comunicate, de a-și controla emoțiile negative, mimica și gestica sa (profesorul zămbeste, este senin, este încruntat, este agresiv, tipă, este calm)

3. *funcția conativă* pune în evidență capacitatea profesorului de a produce efecte cognitive și afective asupra elevilor, de a-i face să înțeleagă, de a-i convinge, de a-i stimula, de a-i coordona, de a-i motiva prin încurajare, apreciere, joc de rol.

4. *funcția poetică* este responsabilă de elaborarea mesajului care subliniază sensul cunoștințelor transmise, fiind atât cognitiv-semantic cât și afectiv, ectosemantic. Cum transmite profesorul mesajul: vorbește tare, clar, explicit, încet, balbait, neclar, cu întreruperi, cursiv, cu intonații diferite, cu un ritm diferit, face pauze în vorbire.

5. *funcția referențială* implică direct conținutul transmis dar și contextul în care se transmit aceste conținuturi. Conținutul poate fi: științific, tehnic, psihopedagogic, organizat, nesistematic, amplu, redus, anost, atractiv. Contextul comunicării poate fi adecvat sau neadecvat transmiterii cunoștințelor: în clasă este liniște, elevii sunt atenți, sunt interesați sau vorbesc neîntrebați, nu sunt interesați, nu sunt cooperanți, nu răspund, etc.

6. *funcția metalingvistică*. Uneori un mesaj de o anumită natură este spus pe un ton serios, deși sala zămbeste și se amuză. În această situație apare uneori necesitatea de a atrage atenția asupra adevăratului mesaj, care poate fi o ironie. Deci este necesar să se atragă atenția asupra codului utilizat, fie prin gesturi (zămbet în colțul gurii), fie în perifraze explicative (explicații de genul “glumesc, desigur”).

7. *funcția fatică* este funcția comunicării prin intermediul careia se realizează operația de control a înțelegerii dintre parteneri. Înțelegerea, acceptarea, interacțiunea sunt dirijate la nivelul instrucțiunilor prezentate în raport cu actul de interrelaționare. Funcția fatică stabilește condițiile de interpretare a discursului pentru destinatar, impunând și obligativitatea reacției de răspuns. Este și un control al atenției, înțelegerii și acordului exprimat în timpul comunicării.

Reprezentanții Scolii de la Palo Alto pornesc de la ideea că, pentru a cunoaște în adâncime mecanismele proceselor de comunicare, trebuie să studiezi situațiile în care acestea suferă *dereglări sau blocaje*. În urma cercetărilor de ordin medical (de pildă, o disfuncție mentalo-comunicatională ca schizofrenia), semiologic și terapeutic ei au formulat câteva importante principii ale comunicării interumane, numite de la început **axiome ale comunicării: comunicarea este inevitabilă, se desfășoară la două nivele informational și relational, respectă principiul spiralei, este fie digitală (2 valori) fie analogică (mai multe valori), este ireversibilă, implică tranzacții simetrice sau complementare, presupune procese de ajustare și acomodare.**

Tot școala de la Palo Alto consacră **modelul orchestrei** – ca model al comunicării sistemice-participative. Alex Mucchielli releva faptul că în întregul orchestrei (ca grup), între fiecare muzician și ceilalți (fiecare reprezentând un actor al schimbului), există o comunicare în cadrul careia fiecare „segment” este o parte integrată într-o structură comunicatională de ansamblu. „Segmentul” (instrumentistul) și „nota” pe care o cântă în fiecare moment este o parte a partiturii de ansamblu și capătă sens în raport cu alte note interpretate de alți instrumentiști în acel moment și astfel prin participarea la interpretarea partiturii se asigură structura comunicativă de ansamblu și producerea melodiei. Metafora mai exprimă și ideea că fiecare segment-interpret participă la o „creație colectivă” dând împreună cu ceilalți viața partiturii. În modelul comunicării sistemice – participative structura colectivă implică împartirea sarcinilor și participarea tuturor actorilor la o creație colectivă a unei realități.

Principiile comunicării interumane și modelul orchestrei sunt extrem de semnificative în comunicarea educațională și în identificarea și depășirea dificultăților de comunicare educațională. Profesorul constientizând că *nu poate să nu comunice* poate învăța să comunice eficient, să se racordeze la ambele nivele ale comunicării informational și relational, să se implice în tranzacții simetrice sau complementare cu elevii, părinții, inspectorii școlari, să realizeze ajustarea și acomodarea învățării și educației la partenerii săi educaționali.

Un inventar al **tipurilor de comunicare** face Luminița Iacob (1998) după mai multe criterii. După numărul de participanți aceasta identifică:

A. 1. *Comunicarea intrapersonală* – conversația interioară a individului cu sine însuși: „sinele este cel care face cu puțință societatea umană. 2. *Comunicarea interpersonală* – interacțiunea față în față, care înseamnă influența asupra celuilalt, atunci când cei doi se află în imediată apropiere. 3. *Comunicare de grup* – reiese din dinamica grupurilor (mesaje din interiorul grupului). 4. *Comunicarea de masă* – mesaje trimise de la mai multe surse, pe canale de masă, unei audiențe de masă. 5. *Comunicarea extrapersonală* – comunicare cu alte entități decât oamenii (plante, animale, mașini).

B. După statutul interlocutorilor distingem: 1. *comunicarea verticală* (între parteneri cu statut inegal, de ex. comunicarea profesor–elev) și 2. *comunicarea orizontală* (între parteneri cu statut egal, de ex. comunicarea elev–elev).

C. După finalitatea actului comunicării, distingem între:

1. Comunicarea *incidentală*, caracterizată prin transmiterea întâmplătoare a informației, fără intenția de a o face și fără să fie destinată procesului de învățare
2. Comunicarea *subiectivă*, caracterizată prin exprimarea directă de către emițător a unei stări emoționale
3. Comunicarea *instrumentală*, caracterizată prin faptul că vizează un obiectiv precis, urmărește producerea unui anumit efect la receptor și se modifică în funcție de reacția receptorului. Acest tip de comunicare este dominant în actul didactic, fără ca celelalte două forme să fie excluse.

Comunicarea educationala este predominant interpersonală, în relația profesor–elev, elev–elev, profesor–parinte dar și intrapersonală prin comunicarea profesorului cu el însuși, al elevului sau el însuși, al părintelui cu el însuși. Comunicarea educatională este și comunicare de grup în cazul comunicării profesorului cu clasa de elevi, dar și una de masă în cazul comunicării profesorului cu părinții elevului, la o conferință, la o ședință, la o informare, la o activitate desfășurată cu elevii și părinții. Comunicarea educatională este și extrapersonală atunci când în contextul educational comunicarea este mijlocită de calculator, se realizează prin intermediul mijloacelor IT.

În sistemul educational comunicarea este atât verticală, între profesor și elev cât și orizontală, între elevi.

Comunicarea educatională este predominant instrumentală mai ales în actul didactic vizând anumite scopuri și obiective, producând anumite efecte cognitive, afective, volitive și comportamentale asupra partenerilor educationali. Dar în mediul educational este prezentă atât comunicarea incidentală, prin transmiterea informației în mod inconștient, fără anumite scopuri prestabilite cât și subiectivă, prin stările emoționale transmise de profesor elevilor, părinților, etc.

Factori care conduc la blocaje în comunicarea didactică

1. Diferențele și incompatibilitățile între oameni

Toți oamenii sunt diferiți și diferă între ei prin nenumărate aspecte. Aceste diferențe devin surse ale conflictului odată ce sunt exprimate într-o discuție sau sunt expuse de către una dintre părți într-o manieră demonstrativă. Cele mai însemnate deosebiri care pot cauza blocaje sunt: anumite trăsături de personalitate, de exemplu activ–pasiv; introvertit–extrovertit; opinii, valori, critica; gusturi și preferințe – vestimentație, preferințe asupra anumitor jocuri sau modalități de joc. Aceste diferențe între oameni în spațiul educational se pot concretiza în: profesori activi și elevi pasivi, vestimentație sobră la profesori și indecentă la elevi, opinii divergente despre disciplină, evaluare, prezenta la ore.

2. *Nevoile/ interesele umane*

Piramida lui Maslow pune cel mai bine în evidență nevoile și interesele oamenilor care pot genera blocaje. În procesul educațional profesorii pot avea o nevoie de colaborare, de a castiga aprobarea și recunoașterea celorlalți, de a explora, de a cunoaște, de a-i conduce pe ceilalți, trebuințe estetice de ordine, frumos, simetrie iar elevii trebuințele de integrare socială, de apartenență, de stimulare senzorială, nevoia de a combate plictiseala, dorința și necesitatea distracției și relaxării.

3. *Comunierea precară*

De cele mai multe ori o comunicare defectuoasă sau lipsa ei, generează blocaje însemnate și importante. Lipsa sau calitatea precară a comunicării e în stare să nască un nou blocaj, dar și numai apelând la comunicare, construind una eficientă, putem rezolva și eradică problema.

4. *Lezarea stimei de sine*

Stima de sine este o componentă afectivă a imaginii de sine (M. Bocoș, R. Gavra, S.D. Marcu, 2008) și de foarte multe ori aceasta stă la baza blocajelor în comunicare. Contestarea sau minimalizarea de către profesor a succeselor, realizărilor elevilor, propunerea unor sarcini cu standarde inaccesibile elevilor, și așteptările prea înalte de la profesor (ceea ce se întâmplă de foarte multe ori în relația profesor-elev); forțarea unei elev să acționeze contrar conștiinței sau voinței sale – toate acestea sunt motive ale lezării stimei de sine care în final va declanșa un blocaj. Elevul se disprețuiește pentru slăbiciunea sa, se disconsideră și astfel devine ostil celui care l-a influențat în această direcție.

5. 5.

Conflictul de valori

Valorile sunt proprietăți a ceea ce este bun, dezirabil și important pentru fiecare persoană, principiile fiecăruia. Prin urmare, un blocaj care implică valorile, este mai profund și mai greu de tratat. Oamenii fac compromisuri foarte rar atunci când în joc sunt valorile proprii, prin această acțiune ei cred că își compromit propria integritate și credință. Însă dacă părțile implicate în blocaj își găsesc la un moment dat valori comune, acesta poate fi întrerupt.

6. *Conflictul de norme*

Presupune încălcarea normelor existente în societate, într-o organizație, în familie etc. Este una dintre cele mai răspândite surse ale blocajelor în comunicare.

7. *Comportamentele neadecvate*

De multe ori, un comportament neadecvat contextului social sau cultural în care se află persoana poate cauza o situație conflictuală. Fie că persoana manifestă un act de egoism

sau minciună, fie ca aceasta face fapte necorespunzătoare la o anumită reuniune, cum ar fi hohote de râs, sau gălăgia unui elev la lecție sau manifestarea unui zâmbet larg al profesorului atunci când copilul plânge din varii motive.

8. Agresivitatea

Agresivitatea este fie cauza, fie forma de manifestare, fie consecința blocajelor în comunicare. Între agresivitate și conflict există o interdependență strânsă.

9. Competențele sociale

Absența sau nivelul precar al unor competențe sociale, cum ar fi: capacitatea de a ajuta pe cel care are nevoie; abilități de comunicare verbală și nonverbală, obligatorii mai cu seamă cadrelor didactice; empatia; cooperarea; prezentarea sinelui; abilități de muncă în echipă și de interrelaționare cu ceilalți – pot declanșa blocajele în comunicare.

10. *Cadrul extern* Resursele limitate disputate de două sau mai multe părți sunt cauze aproape zilnice ale blocajelor în comunicare. Resursele pot fi bunuri și bani, dar și spațiul sau timpul. De exemplu școala nu dispune de suficiente săli de clasă, de laboratoare, de mijloace didactice, tehnice pentru desfășurarea activităților educaționale.

11. *Statutul, puterea, prestigiul, "principiile" celor implicați, utilizarea și comunicarea culturii și informațiilor acestora.* Statutul elevului este diferit de cel al profesorului dar apar distorsiuni de împartire a puterii în grup, de punere în practică a rolurilor complementare ale celor doi parteneri implicați în activitatea educațională. Cultura profesorilor și cea a elevilor intra în conflict direct.

Asadar, în comunicare, intervin diverse obstacole [1] și anume:

- a. *bariere fizice* (distanța, spațiul); profesorul păstrează o distanță fizică prea mare sau prea mică față de elevi, ocupă spațiul intim al elevilor sau păstrează o distanță prea mare, intimidantă pentru elevi
- b. *bariere sociale* (statut diferit); profesorul nu poate cobori la nivelul statutului elevilor sau elevii nu se pot ridica la nivelul profesorului
- c. *bariere socio-psihologice* (obiceiuri, tradiții, prejudecăți); percepții false ale profesorului despre elevi sau a elevilor despre profesor, negativismul elevilor, tradiția școlii clasice, autoritariste, practică de profesor și a celei moderne democratice solicitată de elevi
- d. *bariere psihologice*: cognitive, afective, comportamentale, volitive: diferențe de gândire între profesor și elevi, dezvoltare cognitivă diferită, sentimente diferite ale profesorului și elevilor cu privire la domeniul studiat, structuri volitionale diferite, comportamente neharmonizate între profesor și elevi
- e. *bariere pedagogice*: explicații insuficiente din partea profesorului, profesorul nu folosește strategii de creștere a motivației elevilor, elevii nu sunt suficient de atenți, receptivi, interesați, feedbackul nu funcționează suficient de bine
- f. *bariere filosofice*: concepții diferite despre viață, experiență diferită de viață

Dificultăți de comunicare educațională

1. **la expeditor:** a. *informațiile* transmise sunt fie prea dificile fie prea ușoare b. *limbajul* folosit de profesor poate fi ermetic sau popular, didactic sau injurios, *metodele* aplicate sunt prea multe sau prea puține, sunt predominant expozitive sau predominant participative, *atitudinile* profesorului sunt dictatoriale sau defensive, *emoțiile* transmise sunt prea intense sau prea slabe, profesorul este *indiferent*, *mimica sau gestică* sunt prea încărcate și dinamice sau anemice și imobile.
2. **la nivelul codurilor folosite:** nu există armonie între verbal, nonverbal și paraverbal, apar distorsiuni sau contradicții între codul verbal, mimica și gestică,

- intre codul scris si cel oral, intre vizual si auditiv, intre cognitiv si comportamental
3. **la canalul de transmisie verbala** apar *intreruperi* ale mesajului, ale contactului fizic si psihologic cu elevii, se *repetă* prea mult mesajul, apar *contradictii* intre parti ale mesajului, apar *conflicte* intre mesajul cognitiv si el afectiv sau comportamental, profesorul vorbeste prea tare sau prea incet, explica prea mult sau prea putin,
 4. **la nivelul mesajului:** mesajul este prea dificil, confuz, neclar sau prea simplu, neatractiv, neconvingator, nu este unitar, este neasteptat, este prea puternic sau prea slab, prea colorat sau numai alb-negru.
 5. **la receptor:** elevii nu inteleg, nu intreaba, nu scriu, sau scriu prea mult, vorbesc intre ei, nu sunt atenti, nu sunt interesati, sunt obositi, sunt agitati, sunt prea linistiti, sunt agresivi, sunt indiferenti.
 6. **intre componentele comunicarii:** dificultati de realizare a feed-backului de la profesor la elev, de la elev la profesor, intre elevi, intre profesor si clasa, intre repertoriile profesorului si ale elevilor

BIBLIOGRAFIE

- Frank E. X. Dance; Carl Everett Larson (1972). [Speech Communication: Concepts and Behavior](#). Holt, Rinehart and Winston. ISBN 978-0-03-080088-7. Retrieved 30 May 2013.
- Lasswell, Harold (1948). Bryson, L., ed. The Structure and Function of Communication in Society. The Communication of Ideas. New York: Institute for Religious and Social Studies. p. 117.
- Charles E. Osgood & Oliver Tzeng (1990), Language, Meaning, and Culture: The Selected Papers of C. E. Osgood. Praeger Publishers.
- Barliba, C., M.,(1987), Paradigmele comunicării, Editura Stiintifica si Enciclopedica, Bucuresti
- Stanciugelu, I., Tudor, R., Tran, A., Tran, V.(2015), Teoria comunicării, Editura Tritonic, Bucuresti
- Gerbner, G. (1956),*Toward a general model of communication*, în *Audio Vizual Communication Review*, IV.3
- Roman Jakobson, *Probleme de stilistica*, Ed. Stiintifica, Bucuresti, 1964
- Shannon, Claude E (1948): 'A Mathematical Theory of Communication', Part I, *Bell Systems Technical Journal*, 27, pp. 379-421
- Șoitu, Laurentiu, (2001) *Pedagogia comunicării*, Bucuresti: Editura Didactica si Pedagogica
- Christian Baylon, Xavier Mignot, Comunicarea, Ed.Universității "Al.I.Cuza", Iași, 2000,
- Dinu, Mihai, (1998). Comunicarea, Editura Științifică, București.
- Cucos, Constantin (coord.), *Psihopedagogie pentru examenele de definitivare si grade didactice* , Ed. Polirom, Iasi, 1998.

Bibliografie:

1. Abric, J., Psihologia comunicării, Editura Polirom, Iasi,2002;
2. Baban, A., Consiliere educațională, Editura Ardealul,Cluj-Napoca,2001.
3. Iacob, L., Comunicarea didactică , în Psihologie școlară (coordonator A.Cosmovici, L. Iacob), Editura Polirom, Iași, 1998.
4. Liliana Ezechil, Comunicarea educațională în context școlar, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2002.
5. Popescu- Neveanu, P. , Dicționar de psihologie, București, Editura Albatros, 1978.
6. Pânișoară, Ion –Ovidiu, Comunicarea eficientă, Editura Polirom, Iași, 2004.
7. Săucan- D. Șt., Specificitatea comunicării didactice în contextul comunicării interumane, în Competența didactică, Editura ALL Educațional, București, 1999